

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

*Шишкіна Лариса Олександрівна,
РВНЗ „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта)*

Актуальність проблеми дослідження. Сучасний стан суспільства характеризується як епоха глобальних змін у всіх сферах людського життя, що вимагає спеціально підготовлених людей, висуває певні вимоги як до рівня їх компетентності, так і до їх людських якостей, здатності сприймати зміни, впливати на них, а також впливати на себе, вибудовуючи і розвиваючи свою особистість. Таким чином динамізм сучасних суспільних перетворень викликає до життя потребу у фахівцях, які вміють аналізувати сучасні соціальні тенденції, адаптуватись до змін, обумовлених постійною змінюваністю та плінністю сучасного суспільства, приймати і реалізовувати нестандартні рішення в ситуації ринкової конкуренції, глобалізації і освітніх змін та прискорення технічного прогресу.

Держава повинна забезпечувати підготовку таких кваліфікованих кадрів, які здатні до творчої праці, професійного розвитку, опанування та впровадження іноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій; фахівців, які будуть конкурентноспроможними на ринку праці, як визначено в Указах Президента України „Про Національну доктрину розвитку освіти” [1] і „Про заходи вдосконалення системи вищої освіти України” [2], в Концепції професійної освіти України та Національній Доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті.

Інтеграція України в європейській освітній та науковий простір актуалізує питання модернізації освіти в контексті завдань Болонського процесу. Серед загальних принципів формування єдиного простору вищої освіти в Європі важливе місце належить мобільності. Успіх сучасної освіти визначається її здатністю гнучко реагувати на постійно змінювані умови, однак гнучкість потрібна не тільки системі освіти в цілому, але і її суб'єктам, що спричинило трансформацію функцій педагога та виникнення нових вимог до якості освіти. Отже суспільству необхідні фахівці, здатні перебудовувати свою діяльність відповідно до соціальних змін та змін вимог ринку праці, т.к. попередні знання і професійний досвід у нових умовах може виявитися недостатнім. Для здобуття нових знань, навичок і вмінь, необхідних для конкретних умов сучасного суспільства, виникає потреба в навчанні протягом життя, в підвищенні рівня адаптації випускників ВНЗ та формуванні їх професійної мобільності. Принцип мобільності передбачає широту підготовки вчителя, його готовність до стрімких змін у змісті навчання, до оперативного реагування на можливі зміни у сфері професійної діяльності та безперервне підвищення кваліфікації, здатності постійно аналізувати змінні соціально-економічні тенденції, приймати й реалізовувати нестандартні рішення в ситуації ринкової конкуренції, усувати стереотипізацію в виробничій і особовій сфері діяльності. Саме тому підготовка фахівців, здатних до професійної мобільності, є однією з найважливіших проблем в провідних світових тенденціях, що визначають хід модернізації та реформування національних систем освіти.

У системі освіти в Україні до недавнього часу були прийняті форми і методи навчання, орієнтовані на оволодіння системою готового знання. Нині дедалі більше цілями підготовки виступають діяльність, здатність до її варіативності, особові якості, що визначають не тільки вузькопрофесійні характеристики фахівця, но і рівень його культури, інтелектуальний розвиток, спроможність професійного самовизначення, розвитку й адаптації.

Бурхливі темпи розвитку сучасного суспільства, його динамізм зумовлюють потребу готувати вчителів за випереджувальною системою, яка має забезпечити синергетичний ефект і його прискорений розвиток на основі взаємодії із соціальними партнерами в умовах формування нової якості економіки. Саме тому категорія «професійна мобільність» стала сьогодні однією з нових педагогічних категорій, що досить швидко розвивається.

З появою ринку праці поняття „професійна мобільність” набуло широкого розповсюдження і на теперішній час використовується різними науками, зокрема такими як філософія, соціологія, економіка, психологія та педагогіка.

Саме поняття „мобільність” не нове у світовому педагогічному просторі. Перші звернення до цього поняття датуються 20-ми роками ХХ ст.; з часом воно набувало нового звучання. Особливий імпульс зроблено в 90-х роках минулого століття. Науковою розробкою різних аспектів проблеми соціальної мобільності займалися такі відомі закордонні і вітчизняні соціологи, як П. Мертон, П. Сорокін, Т. Парсонс (теорії стратифікації і структурний функціоналізм); Е. Гідденс, П. Штомпка (теорія соціальних змін); П. Блау, Д. Мід, Д. Хоманс (символічний інтеракціонізм); А. Хабермас (соціальний прагматизм); Р. Лінтон, Я. Морено (рольові теорії); психологі та акмеологі Л. Виготський, А. Деркач, Н. Кузьміна, Г. Михайлов, І. Семенов.

Поняття „мобільність” уперше увів у вітчизняну науку та ґрунтовно дослідив П. Сорокін [3]. Концептуально найактуальнішими з точки зору відображення суті та особливостей соціальної мобільності є такі праці П. Сорокіна, як „Соціальна і культурна мобільність”, „Людина. Суспільство. Цивілізація”. Вони можуть слугувати пріоритетною основою для розкриття змісту явищ соціальної мобільності в умовах сучасного суспільства, чинників, що на неї впливають, опису видів і закономірностей соціальної мобільності. За Сорокіним, мобільність (від фр. mobile – рухливий) – це переміщення індивіда або соціальної групи з однієї групи в іншу, зміна місця того чи іншого соціального суб'єкта в соціальній структурі. П. Сорокін також розробив типологію мобільності: горизонтальна (географічна), вертикальна (в межах професійної діяльності), територіальна, групова, висхідна, низхідна, економічна.

Мобільність останнім часом досліджується виключно представниками суспільних наук, насамперед економістами, соціологами і соціальними психологами, що зумовлено її великою соціально-економічною значущістю. Однак суттєвим недоліком вивчення мобільності є односторонній розгляд цієї проблеми: або в економічному, або в соціальному плані, а також відсутність всебічного системного підходу до цього комплексного явища.

Поняття „професійна мобільність” – доволі ємне і неоднозначно, яке має складну структуру. В психологічному словнику воно визначається як здатність і готовність людини достатньо швидко і успішно оволодівати новою технікою і технологіями, здобувати знання і уміння, яких йому бракує для ефективного здійснення нової професійної діяльності. У сімдесяті роки професійну мобільність визначали переважно як готовність і спроможність робітника к швидкої зміні виробничих завдань, робочих місць і навіть спеціальності в межах однієї професії або однієї галузі, здатність швидко освоювати нові спеціальності або змінення в них, які виникли під впливом технічних перетворень [4].

Однак таке трактування професійної мобільності є досить обмеженим і відображає особливості технічних професій, воно не розглядає професійну мобільність інших видів професій, наприклад, таких як професійна мобільність учителів. Отже, стрімкість наукового поступу суспільства, поглиблення його перетворюючого впливу на всі аспекти людської життєдіяльності зумовлюють при визначенні сучасного поняття професійної мобільності доцільність замінити суто виробничі знання, уміння і навички на більш повну гаму знань, умінь та навичок, в тому числі необхідних для охорони і поліпшення здоров'я, навколишнього середовища, збереження і розвиток традицій і культури, раціонального використання природних ресурсів. У такому розширеному розумінні професійна мобільність виявляється багатогранним

поняттям, яке поєднує різноманітні галузі знання і дуже узагальнені уміння і навички. Таким чином в основі сучасного визначення поняття професійної мобільності знаходяться високий рівень узагальненого професійного знання, володіння системою узагальнених професійних прийомів, вміння ефективно їх застосовувати для виконання будь-яких завдань у сфері своєї професії та ключові кваліфікації і компетенції, які представляють інтегровану єдність знань, здібностей та установок, що дозволяють людині виконувати трудову діяльність в сучасному трудовому середовищі. Ці ключові кваліфікації і компетенції мають широкий радіус дії, виходять за межі однієї групи професій, професійно і психологічно готують майбутнього фахівця до зміни і засвоєння нових спеціальностей і професій, або змін в межах своєї спеціальності, забезпечують готовність до інновацій в професійній діяльності, формуючи професійну компетентність.

Одним з напрямів розвитку сучасної педагогічної науки виступає вивчення можливостей полісуб'єктного та компетентнісного підходів до визначення вимог до випускника ВНЗ. Полісуб'єктний підхід, який випливає з того, що сутність людини значно багатша, різнобічна і складніша, ніж її діяльність, заснований на вірі в позитивний потенціал людини, в її необмежені творчі можливості постійного розвитку і самовдосконалення. Важливим при цьому є те, що активність особистості, її потреба в самовдосконаленні розглядаються незольовано: особистість розвивається тільки в умовах взаємовідносин з іншими людьми, побудованих за принципом діалогу. Полісуб'єктний підхід в єдності з особистісно-діяльнісним і компетентнісним є важливою складовою методології сучасної гуманістичної педагогіки. Компетентнісний підхід в освіті охоплює разом зі знаннями і навичками такі категорії, як здібності, готовність до пізнання, соціальні навички. Таким чином, він дозволяє розкрити бажаний результат освіти через сукупність різного виду компетенцій. Спираючись на цей підхід, ми можемо представити цілісну картину становлення професійної мобільності фахівця через розвиток певних компетенцій. Отже для правильного розуміння і сучасного трактування професійної мобільності педагога необхідно передусім визначити, що є професійною компетентністю учителя філологічних спеціальностей.

Нині українські і російські вчені обґрунтували професійно обумовлені структури діяльності і особи фахівця. На основі цих досліджень визначили структуру професійної компетентності педагога. Під професійною компетентністю прийнято розуміти інтегральну характеристику ділових і особових якостей фахівців, що відбиває рівень знань, умінь і навичок, досвіду, достатніх для здійснення певного роду діяльності, яка пов'язана з ухваленням рішень.

Основними компонентами професійної компетентності є соціально-правова компетентність, інформаційна компетентність, міжкультурна комунікативна компетентність, спеціальна компетентність, компетентність самовдосконалення; екстремальна компетентність, компетентність діяльності [5].

1. *Соціально-правова компетентність.* Усвідомлення значення своїх соціальних функцій як громадянина своєї країни, члена суспільства, стійке позитивне ставлення до своїх суспільних обов'язків. Знання прав та свобод людини і громадянина, вміння їх реалізовувати в різних життєвих ситуаціях. Уміння співвідносити свої інтереси з інтересами суспільства. Націленість на вдосконалення та розвиток суспільства за принципами гуманізму, свободи та демократії. Досвід суспільно-корисної громадянської діяльності. Наявність певної життєвої позиції й внутрішньої готовності до її реалізації. Здатність взяти на себе відповідальність, брати участь у функціонуванні та вдосконаленні демократичних інститутів. Знання і уміння в області взаємодії з громадськими інститутами і людьми, а також володіння прийомами професійного спілкування і поведінки.

2. *Інформаційна компетентність.* Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі: вміння знаходити та систематизувати джерела інформації за певним критерієм; використовувати різноманітні засоби отримання, перетворення, систематизації та збереження інформації, актуалізувати її в ситуаціях інтелектуально-пізнавальної діяльності; комп'ютерна грамотність, володіння новими ІКТ, здатність критично оцінити отриману інформацію.

3. *Міжкультурна комунікативна компетентність.* Готовність вступити у спілкування за пізнавальними, діловими, особистісними мотивами, знання особливостей формального та неформального спілкування. Розуміння цінності співробітницьких взаємовідношень, товаришування, довірливих відносин між людьми. Вміння слухати й почути іншу людину, співпереживання, повага до інших та самоповага як основа комунікації. Знання і дотримання традицій, ритуалів, етикету. Вміння вступати в конструктивне спілкування, дотримуватися його оптимальної тривалості; вміння вести цивілізований діалог. Знання конструктивних засобів вирішення конфлікту та виправлення порушених стосунків. Здатність адекватно реагувати на проблеми, що виникають під час взаємодії з представниками інших культур. Критичне ставлення до себе, вміння вчасно визнати свої помилки та свою правоту. Навички публічного виступу, писемного мовлення та іншомовного спілкування. Досвід взаємодії з людьми різними за віком, статусом, родом діяльності; уміння будувати партнерські відносини, уміння працювати у команді, організувати роботу виконавців, знаходити та приймати управлінські рішення. Толерантність, повага та сприйняття іншого (раса, національність, релігія, індивідуальні особливості).

4. *Спеціальна компетентність.* Підготовленість до самостійного виконання конкретних видів діяльності, уміння вирішувати типові професійні завдання і оцінювати результати своєї праці, здатність самостійно придбавати нові знання і уміння за фахом; здатність до постійного професійного росту і підвищення кваліфікації, а також реалізації себе в професійній праці; адекватне уявлення про свої соціально-професійні характеристики і володіння технологіями подолання професійних деструкцій.

5. *Компетентність самовдосконалення.* Потреба в саморозвитку. Вміння будувати особисту життєву стратегію. Тісна єдність інтелектуального розвитку з формуванням особистості, здатність справлятися з протиріччями та невизначеностями життєвого досвіду. Здатність самостійно контролювати хід свого інтелектуального розвитку та досягати висот професійної майстерності та творчості. Структурування знань, ситуативно-адекватна актуалізація знань, розширення та приручування накопичених знань. Мовний та мовленнєвий розвиток; оволодіння культурою рідної мови. Адекватна оцінка досягнутих у саморозвитковій результатів та постановка нових перспективних завдань. Знання й дотримання норм здорового способу життя, фізична культура людини, свобода та відповідальність за вибір способу життя.

6. *Компетентність діяльності.* Орієнтація в різних видах діяльності. Знання засобів та способів діяльності: планування, проектування, моделювання, прогнозування. Досвід здійснення різних видів діяльності: пізнавальної, навчальної, ігрової, дослідницької тощо. Вміння побачити і сформулювати проблему, запропонувати варіанти її рішення та обрати найефективніші; готовність прийняти відповідальність за свій вибір. Готовність до оцінювальної діяльності: вміння давати аргументовану оцінку різних поглядів і позицій; реально оцінювати свої особливості та здатності, в тому числі і межі своєї власної компетентності.

7. *Екстремальна компетентність.* Здатність діяти в умовах, що несподівано ускладнилися, при кризових ситуаціях, аваріях, пожежах, катастрофах тощо.

Згідно із законом України „Про вищу освіту”, концепції розвитку професійної освіти і навчання в Україні, Державному стандарту вищої освіти, концептуальним засадам розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в

європейський освітній простір, вважаємо, що найбільш доцільною для спеціалістів педагогічного профілю філологічних спеціальностей є модель, що складається з трьох груп компетентностей: першу групу складають компетентності, що є загальними для сучасних спеціалістів різних профілів; до другої групи входять компетентності, що є базовими для всіх спеціалістів педагогічного профілю; компетентності третьої групи зумовлені предметною сферою, а саме філологічним напрямом.

Таким чином до першої групи відносяться соціально-правова компетентність, інформаційна компетентність, міжкультурна комунікативна компетентність, компетентність самовдосконалення, екстремальна компетентність; до другої групи відносяться компетентність діяльності, до третьої – спеціальна компетентність.

Професійна компетентність оцінюється рівнем сформованості професійно-педагогічних умінь. З позиції основних операційних функцій педагога можна виділити наступні групи професійно-педагогічних умінь:

- когнітивні вміння - пізнавальні уміння в області придбання загальнопрофесійних, виробничих і психолого-педагогічних знань, що передбачають отримання нової інформації, виділення в ній головного, істотного, узагальнення і систематизація власного педагогічного досвіду, досвіду новаторів і раціоналізаторів виробництва;

- ідеологічні вміння - соціально-значимі уміння проведення політико-виховної роботи серед тих, що навчаються, пропаганда педагогічних знань;

- дидактичні вміння - загальнопедагогічні уміння визначення конкретних цілей навчання, вибору адекватних форм, методів і засобів навчання, конструювання педагогічних ситуацій, пояснення учбово-виробничого матеріалу, демонстрації технічних об'єктів і прийомів роботи;

- організаційно-методичні уміння - уміння реалізації учбово-виховного процесу, формування мотивації вчення, організації учбово-професійної діяльності учнів, встановлення педагогічно виправданих взаємовідносин, формування колективу, організації самоврядування;

- комунікативно-режисерські вміння - загальнопедагогічні уміння, включаючи перцептивні, експресивні, сугестивні, ораторські вміння у сфері педагогічної режисури;

- прогностичні вміння - загальнопедагогічні уміння прогнозування успішності учбово-виховного процесу, особи, і колективу учнів, що включають діагностику й аналіз педагогічних ситуацій, побудова альтернативних моделей педагогічної діяльності, проектування розвитку особистості і колективу, контроль за процесом і результатом;

- уміння рефлексії - здатність до самопізнання, аналіз і самооцінка професійної діяльності і професійної поведінки, самоактуалізація;

- організаційно-педагогічні вміння - загальнопедагогічні уміння планування виховного процесу, вибирання оптимальних засобів педагогічної дії і взаємодії, організації самовиховання і самоврядування, формування професійної спрямованості тих, що навчаються;

- загальнопрофесійні вміння – вміння аналізувати, порівнювати, робити судження, висновки і умовивіди, узагальнювати, відрізнити головне від другорядного, уміння логічної структурзації, уміння читання і складання креслень, схем, технічних діаграм, виконання розрахунково-графічних робіт, визначення показників та критеріїв успішної діяльності, гнучкість, адаптивність і активність.

- конструктивні вміння – інтеграційні вміння розробки технологічних процесів і конструювання технічних пристроїв, включають розробку учбової і техніко-технологічної документації, виконання конструкторських робіт, складання технологічних карт, направляючих тестів;

- технологічні вміння - кількісні уміння аналізу виробничих ситуацій, планування, раціональної організації технологічного процесу, експлуатації технологічних пристроїв;

- виробничо-операційні вміння - загальнопродуктивні уміння по суміжних професіях;

- творчі вміння – вміння відкинути сформовані стереотипи і поглянути на життєву або професійну ситуацію по-новому, не стандартно, виходячи за рамки буденного; уміння дивергентного нестереотипного мислення і креативні уміння; ораторські уміння; спеціальні вміння – вузькопрофесійні вміння у рамках якої-небудь однієї галузі виробництва.

Таким чином, ми визначили групи, компоненти і змістовний набір компетентностей, необхідних для майбутнього учителя-філолога, які є ключовими для формування професійної мобільності майбутніх учителів філологічних спеціальностей. У перспективі зазначені сім ключових компетентностей стануть основою для структурно-рівневої моделі їх розвитку у майбутніх учителів-філологів у процесі формування їх професійної мобільності у вищих навчальних закладах, дослідження якої ми будемо висвітлювати надалі.

Узагальнюючи результати теоретичних досліджень, ми дійшли висновку, що професійна мобільність є інтеграційна якість особи, що об'єднує в собі: сформовану внутрішню потребу в професійній мобільності, здібності і знаннях на основі професійної мобільності, а також самоусвідомлення особою необхідності професійної мобільності, сформоване на основі готовності до неї. Кожна з цих складових включає підструктури, розвиток яких і призводить зрештою до формування професійної мобільності. Так в основі формування потреби в професійній мобільності лежать: розвиток мотивації безперервної освіти і самоосвіти і формування персонального учбового середовища, розвиток мотивації досягнення, формування установки на самоактуалізацію і самовираження, установки на оптимістичне сприйняття дійсності і позитивне відношення до можливості зміни професії або напряму професійної діяльності в межах спеціальності за фахом. Здібності до професійної мобільності включають чутливість до інноваційних змін в освіті, здатність до внутрішньої мобілізації власних ресурсів для адаптації до освітнього середовища, що змінюється, нарощування власного ресурсу для вирішення нових завдань, оволодіння новими педагогічними технологіями, розвинені когнітивні здібності, креативність, дивергентність, логіку і критичність мислення. Знання основа професійної мобільності складається із загальноосвітніх знань, загальнопрофесійних знань, суто професійних знань, ключових кваліфікацій і компетенцій, здатності до швидкого перенесення знань. При підготовці фахівця, коли складаються стереотипи учбово - професійної і професійної діяльності, здійснюється активний пошук можливостей розвитку і формування системи ціннісних орієнтацій, моделювання свого майбутнього, формування образу майбутньої професії і уміння адаптуватися до потреб і вимог сучасності, бо найважливішими показниками якості вищої професійної освіти сьогодні є конкурентоспроможність, професійна мобільність і здатність до швидкої адаптації випускника ВНЗ. Тому саме на цьому етапі дуже важливо сформувати у майбутніх учителів внутрішнє усвідомлення багатоваріантності можливостей розвитку, уміння співвідносити особисті ціннісні орієнтації із загальнолюдськими, уміння сприймати світ в русі, пристосовуватися до умов, що нестримно міняються, отже потрібне формування їх професійної мобільності.

Різноманітні філософські, світоглядно-наукові, теоретико-методологічні та практично-дидактичні питання про необхідність формування професійної мобільності в процесі фахової підготовки вивчали у своїх працях вітчизняні науковці О. Гульбе, С. Кисіль, Ю. Коломієць, С. Мурзіна, Р. Пріма, С. Пільова О. Сенюра.

Психолого-педагогічні аспекти формування професійної мобільності у навчальному процесі розглядаються у працях Д. Барашевої, О. Добришіної, Ю. Красильник, М. Павлюк, І. Погорілої, О. Романенко, Н. Соболю, І. Степанової,

Л. Сушенцевої.

Деяка кількість сучасних дисертаційних досліджень присвячена питанню формування професійної мобільності майбутніх учителів - Л. Горюнової, Є. Іванченко, О. Неделько, О. Нікітіної, С. Новолодської, М. Пазюкової, Ж. Харітонової, але проблема формування професійної мобільності майбутніх учителів саме філологічних спеціальностей в процесі фахової підготовки не висвітлена. Підкреслюючи ґрунтовність і високий рівень усіх цих досліджень, відмітимо, що в них розглядаються лише окремі аспекти даної проблеми, без урахування різноманіття сторін і проявів мобільності. Таким чином, усвідомлення недостатньої теоретичної розробленості проблеми професійної мобільності, відсутність єдиного термінологічного апарату може бути розглянута в якості обґрунтування необхідності її вивчення.

Проведений аналіз першоджерел відобразив значний обсяг теоретичного та методичного матеріалу, що дозволив обґрунтувати необхідність підвищеної уваги до проблеми формування професійної мобільності майбутніх учителів філологічних спеціальностей в процесі фахової підготовки в ВНЗ. Накопичений теоретичний матеріал та практичний досвід потребує узагальнення.

Отже, зараз існує і потреба, і можливість виявити ефективні підходи до розв'язання проблеми якісного поліпшення навчального процесу майбутніх учителів філологічних спеціальностей з урахуванням формування їх професійної мобільності.

Підготовка професійно-мобільних педагогів у ВНЗ потребує певних умов, серед яких ми виділяємо такі: створення системи професійної підготовки учителя на базі нової методології та випереджувальної освіти; використання системи педагогічної освіти як каналу вертикальної професійної мобільності педагогів; реалізація в професійній підготовці учителя принципу неперервності; використання інноваційних засобів і ІКТ для професійної підготовки педагога; розширення змістового поля підготовки учителя для формування ключових кваліфікацій і компетентностей, що забезпечать розвиток його професійної мобільності.

Готовність суспільства до глобальних перетворень значною мірою визначається ступенем розвитку мобільності системи освіти, її орієнтацією на розвиток особистості, її творчих здібностей, професійної та соціальної компетентності. Тому перехід до інформаційного суспільства в умовах формування загальноєвропейського освітнього простору, розширення видів діяльності людини, нестача і навіть криза компетентності молодих фахівців зумовили якісні зміни у системі вищої освіти: перехід від концепції освіти на все життя до концепції освіти впродовж життя, пошук нових підходів, нових технологій, нових освітніх систем.

Однак, по визнанню фахівців, збереження професійної компетентності стає усе більш складним питанням, оскільки щорічно, за підрахунками американських вчених, фахівець повинен оновлювати 5% теоретичних і 20% практичних професійних знань. У США встановлена одиниця виміру застарівання знань - "період напіврозпаду компетентності", коли в результаті появи нової інформації компетентність фахівця знижується на 50%. Однак, цей період впродовж останніх десятиліть скорочується: в 1940 році застарівання знань наставало через 12 років, в 1960 році - через 8-10 років, для сучасного випускника - через 2-3 роки [6]. Тому, маючи недостатню професійну компетентність, сучасні випускники шкіл в Україні часто не можуть знайти своє місце в житті, реалізуватися як фахівці. У сьогоднішньому суспільстві випускники самі несуть відповідальність за своє працевлаштування, проте часто не справляються з цим, що не сприяє позитивній динаміці і прогресу суспільства, негативно впливає на молодих фахівців, роблячи їх аутсайдерами, що поповнюють ринок безробітних. Такий стан справ веде до пониження самооцінки особистості, до зниження або навіть деструкції її професійної компетентності, що веде до зниження її професійної мобільності. Підтвердженням цьому є ціла низка випадків, коли людина, залишившись без роботи, і не маючи сформованих особистісних якостей професійної мобільності, стає незахищеною і безпомічною. Тут, як зауважує Н. Михайлова, проявляється психологічна неготовність до подальшої активної професійної діяльності у змінених умовах. У таких випадках професійна мобільність виступає механізмом соціальної адаптації, що дозволяє людині управляти ресурсами суб'єктності і професійною поведінкою [7].

Слід зазначити, що такі якості, як здатність до самооцінки себе як майбутнього професіонала, рівня своєї професійної мобільності, спроможність швидко адаптуватися до зміни обставин, стихійно не формуються, їм треба ретельно навчати протягом всього періоду підготовки фахівця в педагогічному навчальному закладі. Дослідження вітчизняного досвіду показали, що студенти – майбутні вчителі філологічних спеціальностей – більшою мірою мають недостатній рівень професійної мобільності, вони не орієнтовані на необхідність її постійного розвитку, що призводить до низької адаптивності випускників ВНЗ до реалій сьогоднішнього суспільства.

Аналіз стану підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей виявив суперечності між нагальною потребою вдосконалення підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей, а отже практичною потребою теоретичного обґрунтування і методичного забезпечення формування їх професійної мобільності, та недостатньою розробленістю цього питання в педагогічній науці. Саме тому підготовка професійно мобільних педагогів філологічних спеціальностей в вищому освітньому закладі є пріоритетною проблемою, що зумовлює актуальність дослідження.

Таким чином, для пошуку можливих шляхів розв'язання зазначених протиріч необхідно:

1. Проаналізувати стан розв'язання проблеми підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей у філософській, соціальній, психолого-педагогічній і методичній літературі та обґрунтувати теоретико-методологічні основи досліджуваної проблеми.

2. Конкретизувати сутність і структуру поняття „професійна мобільність майбутніх учителів філологічних спеціальностей”.

3. Визначити й науково обґрунтувати педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх учителів філологічних спеціальностей у процесі навчання у вищих навчальних закладах.

4. Виявити критерії, показники та охарактеризувати рівні сформованості професійної мобільності майбутніх учителів філологічних спеціальностей.

5. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити модель формування професійної мобільності.

Наукова новизна дослідження полягатиме в тому, що *вперше*: розроблено й науково обґрунтовано модель формування професійної мобільності майбутніх учителів філологічних спеціальностей у процесі навчання у вищих навчальних закладах та визначено педагогічні умови, що сприяють її реалізації; конкретизовано сутність та структуру поняття „професійна мобільність майбутніх учителів філологічних спеціальностей”; визначено критерії, показники та рівні сформованості професійної мобільності майбутніх учителів філологічних спеціальностей, а також зміст і методику формування професійної мобільності майбутніх учителів філологічних спеціальностей в процесі фахової підготовки, що передбачає теоретичну та практичну підготовку студентів філологічних факультетів у ході спецкурсу „Формування професійної мобільності майбутніх учителів філологічних спеціальностей” для підвищення рівня професійної компетентності, тобто оновлення та вдосконалення професійних знань, вмінь та навичок; *уточнено та науково*

обґрунтовано: критерії та показники рівнів професійної компетентності майбутніх учителів філологічних спеціальностей; подальшого розвитку набули поняття „професійна мобільність”, „професійна мобільність учителів філологічних спеціальностей” та методи професійної підготовки студентів філологічних факультетів педагогічних навчальних закладів.

Практичне значення дослідження полягатиме в розробці методики формування професійної мобільності майбутніх учителів філологічних спеціальностей та діагностики рівнів її сформованості, в експериментальній перевірці методики формування професійної мобільності майбутніх учителів філологічних спеціальностей в процесі фахової підготовки та сукупності психолого-педагогічних умов, що забезпечують ефективність цієї підготовки. Методичні матеріали щодо змісту та методики підготовки майбутніх учителів знайшли практичне відображення в розробці спецкурсу „Формування професійної мобільності майбутніх учителів філологічних спеціальностей” для студентів філологічних факультетів педагогічних навчальних закладів. Розроблені тести і критерії сформованості професійної компетентності і мобільності можуть бути рекомендовані до впровадження в навчально-виховний процес вищих педагогічних навчальних закладів. Експериментальний матеріал може бути використаний при розробці навчальних програм з підготовки педагогічних кадрів до професійної діяльності для філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів педагогічної освіти. Основні положення та висновки дослідження можуть також бути використані широким колом педагогів-практиків.

Резюме: У статті висвітлено актуальну проблему формування професійної мобільності майбутніх учителів філологічних спеціальностей в процесі фахової підготовки. Визначається теоретичне та практичне значення і основні задачі дослідження. Приводиться наукова новизна отриманих результатів. Розглянуто можливості полісуб’єктного і компетентнісного підходів до формування професійної мобільності. Також наведені основні компоненти професійної компетентності, які є базою для формування професійної мобільності майбутніх учителів філологічних спеціальностей.

Ключові слова: підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей, професійна компетентність, професійна мобільність, педагогічні умови формування професійної мобільності, формування професійної мобільності майбутніх учителів філологічних спеціальностей, полісуб’єктний і компетентнісний підходи.

Резюме: В статье обосновывается актуальность проблемы формирования профессиональной мобильности будущих учителей филологических специальностей в процессе профессиональной подготовки. Рассматриваются теоретическое и практическое значения исследования и его основные задачи. Приводится научная новизна полученных результатов. Рассмотрены возможности полисубъектного и компетентностного подходов к формированию профессиональной мобильности. Также приведены основные компоненты профессиональной компетентности, которые являются базой для формирования профессиональной мобильности будущих учителей филологических специальностей. **Ключевые слова:** подготовка будущих учителей филологических специальностей, профессиональная компетентность, профессиональная мобильность, педагогические условия формирования профессиональной мобильности, формирование профессиональной мобильности будущих учителей филологических специальностей, полисубъектный и компетентностный подходы.

Summary: An actual problem of forming professional mobility in the course of teaching philological disciplines is presented in the article. Theoretical and practical values and the main tasks of the research are observed as well. The article reveals scientific novelty of the results of the research. Possibilities of polysubject and competence approaches towards forming professional mobility are investigated. Constituents of professional competence, which are basic for forming professional mobility of perspective teachers of philology, are also presented. **Keywords:** perspective teachers of philology, professional competence, professional mobility, pedagogical terms of forming professional mobility, forming professional mobility of perspective teachers of philology, polysubject and competence approaches.

Література

1. Указ Президента України „Про Національну доктрину розвитку освіти” / Міністерство освіти і науки України. – № 347/2002, 17.04. – К., 2002.
2. Указ Президента України «Про заходи вдосконалення системи вищої освіти України» / Міністерство освіти і науки України. – № 199/2004, 17.02. – К., 2004.
3. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин – М.: Наука, 1992. – 398 с.
4. Коваліско Н. В. Регіональна трудова мобільність / Н. В. Коваліско, А. Г. Хоронжий – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 165 с.
5. Горюнова Л. В. Складові професійної мобільності сучасного фахівця / Л. В. Горюнова // зб. наук. праць "Природознавство і гуманізм". Під ред. Н.Н. Ильинских – 2005. – Т. 2. – № 5. – 199 с.
6. Чернов Ю. К., Палферова С. Ш. Квалиметрические методы выделения базовых компетенций при подготовке специалистов инженерного профиля / Материалы XI симпозиума «Квалиметрия в образовании: методология, методика, практика». Под науч. ред. Н.А. Селезневой, А.И. Субетто – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – 27 с.
7. Михайлова Н. Б. Опыт психологического исследования ситуации безработицы / Н. Б. Михайлова // Психологический журнал. – 1998. – Т.19. – № 6. – С. 91–103.